

ISSAI 12 – De waarde en voordelen van rekenkamers – een verschil maken in het leven van de burger

Vertaling

INHOUD

Preambule	4
De rekenschapsplicht, transparantie en integriteit van de overheid en openbare entiteiten vergroten	6
PRINCIPE 1: De onafhankelijkheid van rekenkamers vrijwaren	6
PRINCIPE 2: Audits uitvoeren om te garanderen dat de overheid en de openbare sector rekenschap afleggen over hun goede management en gebruik van overheidsmiddelen.	7
PRINCIPE 3: Leidinggevenden binnen de openbare sector beter in staat stellen om hun verantwoordelijkheden te vervullen, doordat ze bevindingen en aanbevelingen van de rekenkamer kunnen volgen en gepaste bijsturingen kunnen uitvoeren	7
PRINCIPE 4: Auditbevindingen rapporteren om de bevolking zo in staat te stellen om rekenschap te vragen van de overheid en de openbare sector	8
Hun relevantie blijven aantonen aan de burgers, het parlement en andere belanghebbenden	8
PRINCIPE 5: Reageren op risico's en veranderingen	8
PRINCIPE 6: Doeltreffende communicatie met de belanghebbenden aangaan	8
PRINCIPE 7: Een geloofwaardige bron zijn van onafhankelijke en objectieve inzichten en advies omwille van veranderingen ten goede in de openbare sector	9
Een modelorganisatie zijn door het goede voorbeeld te geven	9
PRINCIPE 8 Gepaste transparantie bij en rekenschapsplicht van rekenkamers garanderen	9
PRINCIPE 9: Goed bestuur van rekenkamers verzekeren	10
PRINCIPE 10: De Ethische Code van Rekenkamers naleven	10
PRINCIPE 11: Streven naar uitmuntende dienstverlening en kwaliteit	11
PRINCIPE 12: Leren en kennisdeling promoten om zo de capaciteit te vergroten	11
Bijlage A	12
De mate waarin een rekenkamers een verschil kan maken in het leven van burgers hangt af van het volgende:	12
Bijlage B	13
De 12 principes van de waarde en voordelen van rekenkamers bij elk van de drie doelstellingen zijn:	13

ISSAI 12

De Internationale Standaarden voor Rekenkamers, ISSAI, worden uitgevaardigd door de Internationale Organisatie voor Rekenkamers, INTOSAI. Voor meer informatie, bezoek www.issai.org

INTOSAI

De waarde en voordelen van rekenkamers – een verschil maken in het leven van de burger

Preamble

1. Overheidsaudit, waarvoor rekenkamers pleiten, is belangrijk om een verschil te maken in het leven van de burgers. Overheidsaudits door rekenkamers zorgen ervoor dat men meer vertrouwen heeft in de maatschappij, omdat de beheerders van overheidsmiddelen zo verplicht worden om zich toe te spitsen op een zo goed mogelijk gebruik van die middelen. Het bewustzijn dat dat met zich meebrengt, legt een stevige basis voor wenselijke waarden en rekenschapsprocedures en dat leidt tot betere beslissing. Zodra rekenkamers hun auditbevindingen gepubliceerd hebben, kunnen burgers de beheerders van de overheidsmiddelen rekenschap vragen. Op die manier promoten rekenkamers de efficiëntie, rekenschapsplicht, doeltreffendheid en transparantie van de overheidsadministratie¹. Een onafhankelijke, doeltreffende en geloofwaardige rekenkamer is, met andere woorden, een essentieel deel van een democratisch systeem waarin rekenschapsplicht, transparantie en integriteit de hoeksteen van een stabiele democratie zijn.
2. In een democratie worden systemen opgezet en vertegenwoordigers verkozen, zodat die de bevoegdheid krijgen om de wil van de bevolking ten uitvoer te brengen door middel van wetgevende en uitvoerende machtsorganen. Een risico waar rekening mee moet worden gehouden bij openbare instanties, is machtsmisbruik en slecht management van overheidsmiddelen. Dergelijke praktijken eroderen het vertrouwen en ondermijnen de essentie van de democratie. Het is dus van essentieel belang dat burgers hun verkozen vertegenwoordigers rekenschap kunnen vragen. En dat kan enkel als die vertegenwoordigers ook de uitvoerende macht rekenschap kunnen vragen. Een onontbeerlijk element van de rekenschapscycli, in de geest van de Lima-Verklaring², zijn onafhankelijke, doeltreffende en geloofwaardige rekenkamers die grondige controles uitvoeren naar het goede management en het gebruik van overheidsmiddelen.
3. Rekenkamers dienen het algemeen belang en aan hen valt dus de verantwoordelijkheid te beurt om hun relevantie voor de burgers, het parlement en andere belanghebbenden³ te blijven demonstreren. Rekenkamers kunnen hun relevantie aantonen door gepast te reageren op de uitdagingen voor burgers, verwachtingen van verschillende belanghebbenden en de risico's en veranderingen waarmee ze geconfronteerd worden bij audits. Bovendien is het belangrijk dat rekenkamers een zinvolle en doeltreffende dialoog aangaan met belanghebbenden uitleggen hoe hun werk de openbare sector kan helpen verbeteren.
4. Rekenkamers moeten betrouwbaar overkomen als ze hun taken willen vervullen en hun potentiële waarde voor de burgers willen garanderen. Dat kan alleen als er op een objectieve manier geoordeeld wordt dat ze betrouwbaar, competent en onafhankelijk zijn en als ook hen rekenschap kan gevraagd worden voor hun activiteiten.

---

¹ Algemene Vergadering van de Verenigde Naties Resolutie A/66/209

² ISSAI 1: de Lima-Verklaring

³ "Belanghebbende" verwijst in dit document naar een persoon, groep, organisatie, lid of systeem dat een invloed kan hebben op of kan beïnvloed worden door de maatregelen, doelstellingen en beleidslijnen van de overheid en openbare entiteiten.

Bron: www.businessdictionary.com – aangepast aan de omstandigheden van rekenkamers.

5. De principes in dit document zijn opgebouwd rond de fundamentele verwachting dat rekenkamers een verschil maken in het leven van burgers. De mate waarin een rekenkamer dat kan doen, hangt ervan af of de rekenkamer:
  - 5.1 de rekenschapsplicht, transparantie en integriteit van de overheid en openbare entiteiten vergroot;
  - 5.2 haar relevantie voor de burgers, het parlement en verschillende belanghebbenden blijft aantonen; en
  - 5.3 een modelinstantie is door het goede voorbeeld te geven.
6. Rekenkamers werken volgens verschillende mandaten en modellen, maar deze doelstellingen en principes zijn bedoeld als streefdoelen en als middel voor alle rekenkamers om te communiceren en de waarde en voordelen te promoten die zij toevoegen aan de democratie en de rekenschapsplicht in hun eigen vakgebied. De principes zijn evenzeer van toepassing op het eigen auditpersoneel en personen die taken uitvoeren in naam van de rekenkamer⁴. Rekenkamers worden aangemoedigd om ze toe te passen en om na te gaan in hoeverre hun activiteiten overeenstemmen met die richtlijnen, naargelang dat gepast is voor hun specifieke omstandigheden.

---

⁴ Verdere toelichting kan u vinden in ISSAI 20, principe 5.

De rekenschapsplicht, transparantie en integriteit van de overheid en openbare entiteiten vergroten

Om te garanderen dat ze in het belang van de burger handelen, moeten overheden en openbare entiteiten de burgers rekenschap verplicht zijn wat betreft hun goede management en gebruik van overheidsmiddelen. Rekenkamers versterken die rekenschapsplicht, alsook de transparantie en integriteit van de overheid door onafhankelijke audits uit te voeren op de activiteiten van de openbare sector en door hun bevindingen openbaar te maken. Dat stelt leiders binnen de openbare sector beter in staat hun verantwoordelijkheden vervullen door bevindingen en aanbevelingen van de rekenkamer in acht te nemen en gepaste bijsturingen uit te voeren. Zo wordt de rekenschapscyclus dus gesloten.

PRINCIPE 1: De onafhankelijkheid van rekenkamers vrijwaren⁵

1. Rekenkamers moeten een gepast en doeltreffend (grond)wettelijk of statutair kader nastreven, verkrijgen en behouden.
2. Rekenkamers moeten de onafhankelijkheid van hun hoofden en leden van collegiale rekenkamers, die voortvloeit uit de normale uitvoering van hun taken, proberen te beschermen, inclusief vaste benoemingen en wettelijke onschendbaarheid in overeenstemming met de toepasselijke wetgeving.
3. Rekenkamers moeten bij de uitvoering van hun taken gebruik maken van hun mandaten en bevoegdheden om het management van overheidsmiddelen te verbeteren.
4. Rekenkamers moeten onbeperkte toegangsrechten hebben tot alle informatie die ze nodig hebben om hun statutaire taken naar behoren te vervullen.
5. Rekenkamers moeten gebruik maken van hun rechten en plichten om hun bevindingen op een onafhankelijke manier te rapporteren.
6. Rekenkamers zijn vrij om de inhoud en timing van hun rapporten zelf te kiezen.
7. Rekenkamers moeten beschikken over gepaste procedures voor de opvolging van auditbevindingen en –aanbevelingen.
8. Rekenkamers moeten proberen om financiële en bestuurlijke of administratieve onafhankelijkheid, alsook de gepaste hoeveelheid materiaal, financiële middelen en werkrachten te behouden.
9. Rekenkamers moeten verslag uitbrengen over alles dat een hinderpaal kan vormen voor de uitvoering van hun taken in overeenkomst met hun mandaten en/of het wettelijke kader.

---

⁵ Verdere toelichting kan u vinden in Resolutie A/66/209 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties en in ISSAI 10.

PRINCIPE 2: Audits uitvoeren om te garanderen dat de overheid en de openbare sector rekenschap afleggen over hun goede management en gebruik van overheidsmiddelen.

1. Rekenkamers moeten, in overeenkomst met hun mandaten en de professionele normen van toepassing, een van de volgende of alle volgende audits uitvoeren:
  - a. Audits van financiële⁶ en, wanneer relevant, niet-financiële informatie
  - b. Performantie-audits⁷
  - c. Rechtmatigheidsaudits ten aanzien van het toepasselijke gezag⁸
2. Rekenkamers kunnen, in overeenkomst met hun mandaten, ook andere soorten werk uitvoeren, bijvoorbeeld forensische onderzoeken naar het gebruik van overheidsmiddelen of van zaken waarvan het algemene belang afhangt⁹.
3. Rekenkamers moeten, in overeenkomst met hun mandaten, gepast reageren op de risico's van financiële onregelmatigheden, fraude en corruptie.
4. Rekenkamers moeten, in overeenkomst met hun mandaten, auditrapporten voorleggen aan het parlement of enig ander verantwoordelijk openbaar lichaam, naargelang dat gepast is.

PRINCIPE 3: Leidinggevenden binnen de openbare sector beter in staat stellen om hun verantwoordelijkheden te vervullen, doordat ze bevindingen en aanbevelingen van de rekenkamer kunnen volgen en gepaste bijsturingen kunnen uitvoeren

1. Rekenkamers moeten goede communicatie verzekeren met de geauditeerde instanties en andere belanghebbenden, naargelang dat gepast is, en moeten hen goed op de hoogte houden tijdens de auditprocedure.
2. Rekenkamers moeten, in overeenkomst met hun mandaat, tijdig relevante en objectieve informatie verstrekken aan het parlement, parlementaire commissies of het management of de bestuursraad van de geauditeerde instanties.
3. Rekenkamers moeten hun eigen auditrapporten analyseren om thema's, gemeenschappelijke punten, trends, diepere oorzaken en auditaanbevelingen en hun bevindingen te delen en bespreken met de belangrijkste belanghebbenden.
4. Rekenkamers moeten, zonder hun onafhankelijkheid in het gedrang te brengen, advies verstrekken over de doeltreffendste manier om hun bevindingen en meningen te gebruiken, bijvoorbeeld door goede praktijken aan te bieden.
5. Rekenkamers moeten professionele banden ontwikkelen met de relevante parlementaire toezichtcommissies en met het management en de bestuursraden van geauditeerde instanties, zodat ze de auditrapporten en -conclusies beter kunnen begrijpen en gepaste acties kunnen ondernemen.
6. Rekenkamers moeten rapport uitbrengen over de opvolgingsmaatregelen die zijn genomen op basis van hun aanbevelingen, naargelang dat gepast is.

---

⁶ Voorontwerp ISSAI 200 (met goedkeuring van INCOSAI, 2013)

⁷ Voorontwerp ISSAI 300 (met goedkeuring van INCOSAI, 2013)

⁸ "Toepasselijk gezag verwijst naar wetten, regelgeving en principes van sterk, openbaar financieel management en onbevekt gedrag van ambtenaren; voorontwerp ISSAI 400 (met goedkeuring van INCOSAI, 2013)

⁹ Verdere toelichting kan u vinden in ISSAI 10, principes 3 en 6.

PRINCIPE 4: Auditbevindingen rapporteren om de bevolking zo in staat te stellen om rekenschap te vragen van de overheid en de openbare sector

1. Rekenkamers moeten objectieve informatie rapporteren op een eenvoudige en duidelijke manier en in verstaanbaar taalgebruik voor alle belanghebbenden.
2. Rekenkamers moeten hun rapporten tijdig openbaar maken.¹⁰
3. Rekenkamers moeten de gepaste communicatietools gebruiken om de toegang tot hun rapporten zo eenvoudig mogelijk te maken.¹¹

Hun relevantie blijven aantonen aan de burgers, het parlement en andere belanghebbenden

Rekenkamers kunnen hun relevantie aantonen door gepast te reageren op uitdagingen voor burgers, verwachtingen van verschillende belanghebbenden en op risico's en veranderingen in de omgeving waarin audits worden uitgevoerd. Om te worden gezien als een betrouwbare voorvechter van verandering ten goede, is het bovendien belangrijk dat rekenkamers een goed begrip hebben van ontwikkelingen in de openbare sector en een zinvolle en doeltreffende dialoog aangaan met belanghebbenden om te verduidelijken hoe de rol van een rekenkamer de openbare sector ten goede kan komen.

PRINCIPE 5: Reageren op risico's en veranderingen

1. Rekenkamers moeten zich bewust zijn van de verwachtingen van de belanghebbenden en daarop, naargelang gepast is, tijdig reageren en zonder dat de onafhankelijkheid van de rekenkamer in het gedrang komt.
2. Bij het opstellen van hun auditplanning moeten rekenkamers gepast inspelen op de diepere problemen van de maatschappij.
3. Rekenkamers moeten veranderingen en risico's bij audits analyseren en er tijdig op reageren. Dat kan, bijvoorbeeld, door procedures te promoten waarmee financiële onregelmatigheden, fraude en corruptie kunnen worden aangepakt.
4. Rekenkamers moeten garanderen dat de risico's en de verwachtingen van de belanghebbenden in rekening gebracht zijn bij de opstelling van de strategische, organisatorische en auditplanning, naargelang dat gepast is.
5. Rekenkamers moeten op de hoogte zijn van alle relevante kwesties die op nationale en internationale fora worden besproken en moeten deelnemen aan die besprekingen, waar dat gepast is.
6. Rekenkamers moeten beschikken over procedures om informatie te verzamelen, beslissingen te nemen en performantie te meten, zodat ze relevanter worden voor de belanghebbenden.

PRINCIPE 6: Doeltreffende communicatie met de belanghebbenden aangaan

1. De rekenkamer moet communiceren met de belanghebbenden op een manier die hun kennis over en hun begrip vergroot van de taken en de rol van rekenkamers als een onafhankelijke auditerende instantie van de openbare sector.

---

¹⁰ Verdere toelichting kan u vinden in ISSAI 20, principe 8.

¹¹ Verdere toelichting kan u vinden in ISSAI 20, principe 8.

2. De communicatie moet bijdragen aan het bewustzijn bij belanghebbenden van de nood aan transparantie en rekenschapsplicht in de openbare sector.
3. De communicatie van rekenkamers moet garanderen dat de belanghebbenden het auditwerk en de bevinden ervan begrijpen.
4. Rekenkamers moeten op gepaste wijze omgaan met de media om bij te dragen aan de communicatie met de burgers.¹²
5. De rekenkamer moet de dialoog aangaan met de belanghebbenden, rekening houden met alle verschillende partijen en hun standpunten zonder dat haar onafhankelijkheid in het gedrang komt.
6. De rekenkamer moeten regelmatig nagaan of de belanghebbenden vinden dat haar communicatie doeltreffend is.

PRINCIPE 7: Een geloofwaardige bron zijn van onafhankelijke en objectieve inzichten en advies omwille van veranderingen ten goede in de openbare sector

1. Rekenkamers moeten werken op basis van onafhankelijke, professionele inzichten en stevige, onderbouwde analyses.
2. Rekenkamers moeten bijdragen aan debatten over verbeteringen in de openbare sector zonder in te boeten aan onafhankelijkheid.
3. Rekenkamers zijn actieve partners van het nationale en internationale auditberoep openbare sector en moeten hun kennis en inzichten aanwenden om hervormingen van de openbare sector te promoten, bijvoorbeeld van het management van overheidsmiddelen.
4. Rekenkamers moeten regelmatig nagaan of de belanghebbenden vinden dat de rekenkamers doeltreffend bijdragen aan verbeteringen van de openbare sector.
5. Rekenkamers moeten internationaal samenwerken met INTOSAI en andere relevante beroepsverenigingen om de rol van de rekenkamergemeenschap te promoten bij de behandeling van wereldwijde kwesties die te maken hebben met audits van de openbare sector, boekhouding en rekenschapsplicht.

Een modelorganisatie zijn door het goede voorbeeld te geven

Rekenkamers moeten betrouwbaar zijn. Om geloofwaardig te zijn, moeten rekenkamers gezien worden als onafhankelijk, competent en verplicht om openbaar rekenschap te geven voor hun activiteiten. Om dat mogelijk te maken, moeten rekenkamers het goede voorbeeld geven.

PRINCIPE 8 Gepaste transparantie bij en rekenschapsplicht van rekenkamers garanderen¹³

1. Rekenkamers moeten hun taken uitvoeren op een manier die rekenschapsplicht, transparantie en goed management uitstraalt.
2. Rekenkamers moeten hun mandaat, taken, missie en strategie openbaar maken.

---

¹² Verdere toelichting kan u vinden in ISSAI 20, principe 8.

¹³ Verdere toelichting kan u vinden in ISSAI 20.

3. Rekenkamers moeten auditstandaarden¹⁴, -procedures en -methoden hanteren die gepast zijn voor de omstandigheden en die objectief en transparant zijn, en moeten de belanghebbenden laten weten welke standaarden en methoden gehanteerd worden.
4. Rekenkamers moeten hun eigen activiteiten zuinig, efficiënt en doeltreffend regelen, in overeenkomst met de wetgeving van toepassing, en er openbaar rapport over uitbrengen, naargelang dat gepast is.
5. Rekenkamers moeten onderhevig zijn aan onafhankelijke en externe controle, inclusief externe audits van hun activiteiten, en moeten de bevindingen van dergelijke audits ter beschikking stellen van de belanghebbenden.

PRINCIPE 9: Goed bestuur van rekenkamers verzekeren

1. Rekenkamers moeten principes van goed bestuur aannemen en naleven en moeten daarover adequaat rapporteren.
2. Rekenkamers moeten zich regelmatig onderwerpen aan onafhankelijke controles van hun prestaties, bijvoorbeeld door peerreviews.
3. Rekenkamers moeten beschikken over gepast organisatorisch management en een ondersteunende structuur. Dergelijke elementen kunnen de weg plaveien voor goed bestuur, onwankelbaar intern gezag en gepast intern management.
4. Rekenkamers moeten regelmatig organisatorische risico's analyseren en die aanvullen met risicomanagementinitiatieven, die gepast uitgevoerd en regelmatig gecontroleerd worden, bijvoorbeeld door middel van interne audits met de gepaste objectiviteit.

PRINCIPE 10: De Ethische Code van Rekenkamers naleven

1. Rekenkamers moeten een ethische code¹⁵ hanteren die overeenstemt met hun mandaat en gepast is voor hun omstandigheden, bijvoorbeeld de Ethische Code van INTOSAI¹⁶.
2. Rekenkamers moeten strenge normen hanteren wat betreft integriteit en ethiek en die moeten weerspiegeld zijn in hun gedragscode.¹⁷
3. Rekenkamers moeten een gepast beleid en gepaste procedures instellen om te verzekeren dat hun gedragscode bekend is en nageleefd worden binnen de rekenkamer.
4. Rekenkamers moeten hun kernwaarden en hun belofte om een professionele ethische code te volgen, publiceren.
5. Rekenkamers moeten die kernwaarden en professionele ethische code toepassen op alle aspecten van hun werk om zo het goede voorbeeld te geven.

---

¹⁴ De auditstandaarden die gebruikt worden, moeten minstens even veeleisend zijn als de fundamentele principes van INTOSAI, die weergegeven zijn in de Internationale Standaarden voor Rekenkamers (ISSAI).

¹⁵ Een ethische code is een allesomvattende verklaring van waarden en principes die als leidraad moeten fungeren voor auditoren bij de uitvoering van hun dagelijkse werk.

¹⁶ Verdere toelichting kan u vinden in ISSAI 30.

¹⁷ Een gedragscode is een interne regelgeving, die ontwikkeld is in overeenstemming met de individuele achtergrond van elke rekenkamer en die institutionele regels formuleert die waken over het gedrag van de auditoren. De code omvat de waarden en principes uit de ethische code. Verdere toelichting kan u vinden in ISSAI 20, principe 4.

PRINCIPE 11: Streven naar uitmuntende dienstverlening en kwaliteit¹⁸

1. Rekenkamers moeten een beleid en procedures instellen om een interne cultuur te bevorderen, die erkent dat kwaliteit onontbeerlijk is in alle aspecten van het werk van rekenkamers.
2. Het beleid en de procedures moeten het personeel en alle partijen die werken in naam van rekenkamers verplichten om de relevante ethische bepalingen na te leven.
3. Het beleid en de procedures van rekenkamers moeten bepalen dat rekenkamers enkel taken uitvoeren waarvoor ze bekwaam zijn.
4. Rekenkamers moeten beschikken over de juiste en voldoende middelen om hun taken uit te voeren, in overeenkomst met relevante standaarden en andere voorwaarden, inclusief tijdige toegang tot onafhankelijk, extern advies, indien nodig.
5. Het beleid en de procedures van rekenkamers moeten de consistentie bevorderen wat betreft de kwaliteit van hun werk, en moeten toezichts- en controletaken afbakenen.
6. Rekenkamers moeten een monitoringprocedure creëren die garandeert dat hun kwaliteitsbeheersingssysteem, inclusief kwaliteitsborgingsprocedures, relevant, adequaat en doeltreffend is.

PRINCIPE 12: Leren en kennisdeling promoten om zo de capaciteit te vergroten

1. Rekenkamers moeten constante professionele bijscholing aanmoedigen. Dat draagt bij tot de uitmuntendheid van haar individuele werknemers, teams en de organisatie als geheel.
2. Rekenkamers moeten een professionele ontwikkelingsstrategie hanteren, inclusief opleidingen, die gebaseerd is op de minimumvereisten, -ervaring en -bekwaamheid die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van de opdrachten van rekenkamers.
3. Rekenkamers moeten proberen om ervoor te zorgen dat hun personeel beschikt over de nodige professionele vaardigheden en ondersteuning door collega's en het management bij de uitvoering van hun werk.
4. Rekenkamers moeten kennisdeling en capaciteitsversterking aanmoedigen om het leveren van output te ondersteunen.¹⁹
5. Rekenkamers moeten leren uit het werk van anderen, inclusief collega-rekenkamers, INTOSAI en relevante regionale werkgroepen.
6. Rekenkamers moeten proberen om samen te werken met collega-rekenkamers en alle instanties die in naam van rekenkamers werken, om het beroep zelf te verbeteren.
7. Rekenkamers moeten proberen om deel te nemen aan activiteiten van INTOSAI en om samenwerkingsnetwerken op te bouwen met andere rekenkamers en relevante instanties. Op die manier blijven ze op de hoogte van opkomende kwesties en kunnen ze hun kennis delen ten voordele van andere rekenkamers.

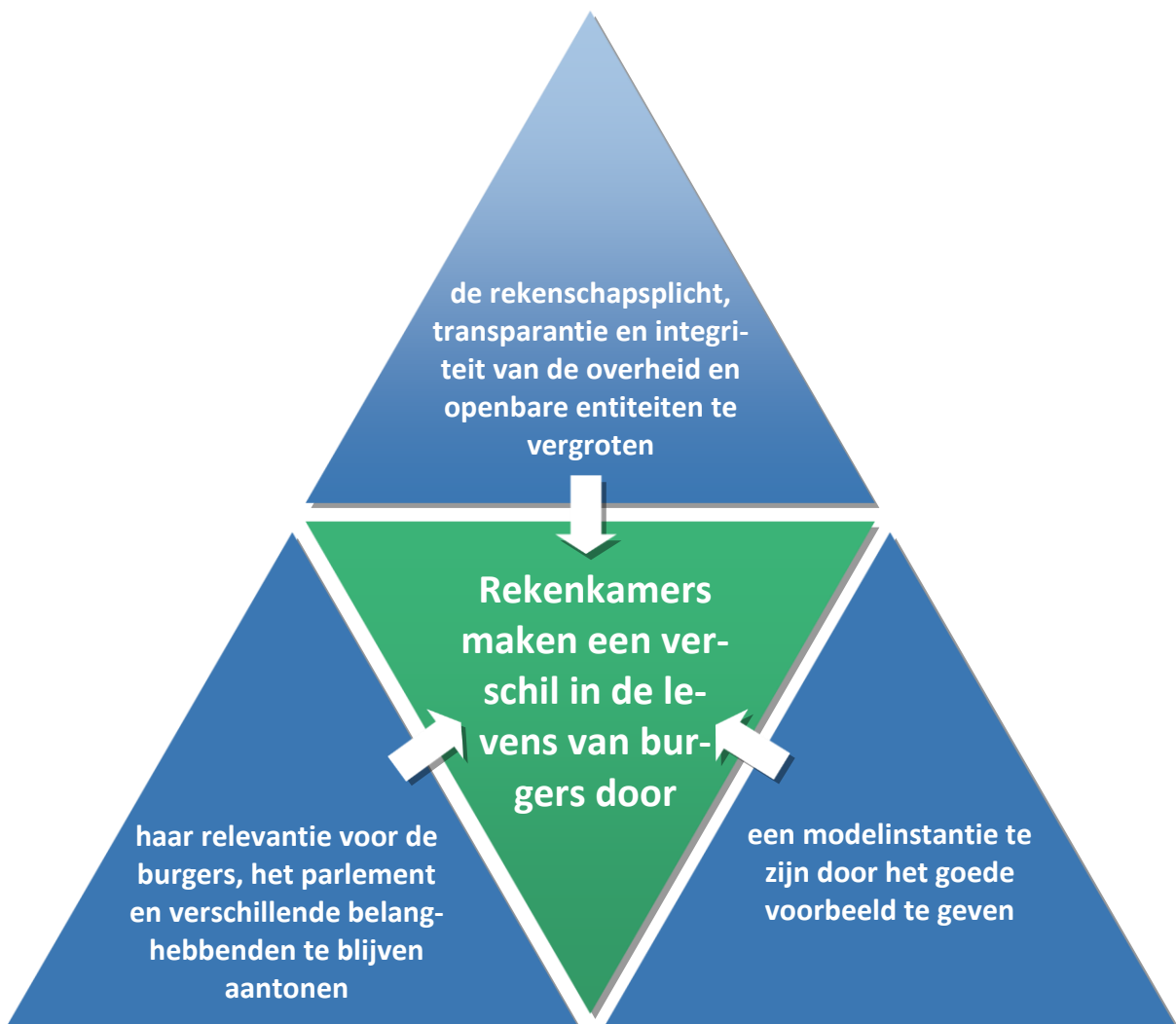
---

¹⁸ Verdere toelichting kan u vinden in ISSAI 40.

¹⁹ Verdere toelichting kan u vinden in "Capaciteitsvergroting in rekenkamers – een handleiding".

Bijlage A

De mate waarin een rekenkamers een verschil kan maken in het leven van burgers hangt af van het volgende:

Bijlage B

De 12 principes van de waarde en voordelen van rekenkamers bij elk van de drie doelstellingen zijn:

